

7-15 mart 2023-cü il

Elçin Dünyası

1943-cü il, İkinci Dünya müharibəsinin tən ortası idi. Artıq Sovet Ordusu Vətəni alman faşistlərindən təmizləyirdi. Bu yazda XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki İlyas Əfəndiyevin ailəsində oğlan uşağı dünyaya göz açmışdı. Uşağa ad qoyanda atası İlyas kimi türk adı olan Elçin adı ilə razılaşmışdı. Elçin, yəni haqq-ədalət yolçusu, həqiqət tərəfdarı, düzlük, doğruluq, şərəfli insan. Elçin bütün bunları özündə cəmləşdirdi. Müharibənin bütün çətinliklərinə baxmayaraq, o da "qarğı at" sürmüş, Xəzərin qumlu sahillərində gəzərək öz ömrünün cəhlimlərini açmışdır.

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının böyük nümayəndələrindən biri, Xalq yazıçısı, filologiya elmləri doktoru, professor Elçin 1943-cü il may ayının 13-də, Bakı şəhərində, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki İlyas Əfəndiyevin ailəsində anadan olmuşdur. Orta məktəbi bitirdikdən sonra ADU-nun filologiya fakültəsində təhsil almış, universitet Elmi Şurasının zəmanəti ilə Azərbaycan EA Nizami adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutunda ədəbiyyat nəzəriyyəsi üzrə aspiranturaya daxil olmuş, "Azərbaycan bədii nəsrində ədəbi tənqidə" mövzusunda namizədlik, daha sonra "Ədəbiyyatda tarix və müasirlik problemi" mövzusunda doktorluq dissertasiyalarını müdafiə etmişdir.

Bədii yaradıcılığa lap erkən yaşlarından başlamışdır. İlk hekayəsi ("O inanırdı") 1959-cu ildə "Azərbaycan gəncləri" qəzetində dərc olunmuş və ədəbi ictimaiyyət tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır. Bundan sonra o, dövrü mətbuatda müntəzəm olaraq bir-birindən maraqlı hekayə, povest, roman və ədəbi-tənqidi məqalələrlə çıxış etmişdir. Böyük ədibin hekayələrindən, povest, roman və pyeslərindən ibarət müxtəlif dillərdə 100-dən çox kitabı, elmi monoqrafiyaları nəşr edilmişdir. Elçinin məşhur "Mahmud və Məryəm", "Ağ dəvə" və "Ölüm hökmü" romanları Azərbaycan nəsrinin qızıl fonduna daxil olmuşdur.

60-cı illər ədəbi nəslinin ən istedadlı və aparıcı nümayəndələrindən olan Elçin əsərlərinin mövzusunda həmişə oxucunu düşündürən, narahat edən, bu gün üçün səciyyəvi, tipik olan hadisələrdən alır. Özünəməxsusluq, orijinallıq, yenilik, psixoloji dərinlik və dəqiqlik, bədii dilin, lüğət tərkibinin zənginliyi, dünyagörüşünün genişliyi onun çoxcəhətli yaradıcılığını şərtləndirən başlıca xüsusiyyətlərdəndir.

Elçin qələmə aldığı hər bir obrazın dolğun, cəzbedici alınması üçün onun əx-

laqi-mənəvi keyfiyyətlərini, düşüncələrini, psixologiyasını son dərəcə spesifik, mənalı lövhə və detallarla açmağı bacarır və onun yaradıcılığını şərtləndirən bu cəhətlər həmişə ədəbi tənqidin diqqət mərkəzində olmuş, yüksək qiymətləndirilmişdir.

Əsərlərinin məhz bu keyfiyyətlərinə görə Elçin müxtəlif millətlərdən ibarət milyonlarla oxucu auditoriyasının sevimli yazıçısıdır.

O, istər kiçik, istərsə də irihəcmli əsər yazsın, fərqi yoxdur, seçdiyi mövzunu sənətin yüksək bədii-estetik tələbləri səviyyəsinə qaldırır, onun təsvir etdiyi hadisələr həyatı, canlı və təsirli alınır, obrazların ömür yolu bədii sözün işığında hərtərəfli görünür. Buna görə də Murad, Sevil, Ağanəcəf, Baladadaş ("Baladadaşın ilk məhəbbəti"), Cavanşir, Fazilə, Ayaz ("Qış nağılı"), Ayna, Cəfər, Qəşəm, Sədəf, Salman kişi ("Gümüşü, narıncı,

gerçəkliliklə ünsiyyəti, onun həyat materialı ilə sənətkar rəftarı baxımından bu ifadə, zənnimcə, çox yerinə düşür: Elçin

məxməri"), Qəzənfər, Əmirqulu, Ələkbər, Ağababa, Əzizağa ("Baladadaşın toy hamamı"), Ziba, Mürsüd, İmaş, Cəbi ("Ox kimi bıçaq") və bir çox başqa surətlər yadda qalır, biza fərdiləşən, psixologiyası, fikir və hiss aləmi doğma olan obraz təsiri bağışlayırlar. İstedadlı tənqidçi Nadir Cabbarov "Həyat nəfəsləri nəsr" məqaləsində yazır: "Ciddi nəsr! Olsun ki, bu ifadə ədəbi anlayış kimi qeyri-dəqiqdir və istilahlı kimi özüni doğrultmasın. Lakin yazıçının

nəsrinə ciddi nəsrdir - sözünün canı olan mətləbli nəsrdir".

Elçin tək-cə hekayələrində yox, povest və romanlarında da söz israfçılığına yol vermir, həmişə lakonik yazır, əsl mətləbi qələmə alır, rəmz və şərtliliklərdən, öz-özü ilə söhbət və daxili dialoqlardan, əfsanə və nağıl ünsürlərindən tez-tez istifadə edir.

Elçinin "Bir görüşün tarixçəsi", "Toyğun diri qalması", "Dolça" kimi povestləri yalnız Azərbaycanda deyil, dün-

yanın bir çox ölkələrində nəşr olunmuş, oxucular tərəfindən böyük maraqla qarşılanmışdır. Təsədüfi deyil ki, bu povestlər keçmiş Sovet İttifaqının ən populyar və çoxtərəfli jurnallarında dərc edilmişdir. ("Bir görüşün tarixçəsi" - "Yunost" jurnalı, 1977, №6; "Toyğun diri qalması" - "Drujba narodov" və "Don" jurnalları, eyni vaxtda, 1978, №10; "Dolça" - "Yunost" jurnalı, 1981, №8).

Onun əsərləri bir çox ədəbi mükafatlar, o cümlədən SSRİ Yazıçılar İttifaqının, "Drujba narodov" və "Smena" jurnallarının (iki dəfə), "Literaturnaya qazeta"-nın (iki dəfə), "Nedelya" həf təliyinə və digər mətbuat orqanlarının "İlin ən yaxşı əsəri" mükafatlarını almış, Moskvada nəşr olunmuş "Əncir ağacı" adlı povest və hekayələr kitabı keçmiş SSRİ-nin ən nüfuzlu mükafatlarından biri - Lenin komsomolu mükafatı, "Memar Sinan" Universitetinin (İstanbul), Fəhə Universitetinin (İstanbul) mükafatları, eləcə də ulu öndər Heydər Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə "İstiqlal", Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə isə "Şərəf" ordeni ilə təltif edilmişdir.

Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, Elçin keçmiş ümumsovet ədəbi prosesində həm yazıçı, həm də tənqidçi kimi ən fəal surətdə iştirak edən nüfuzlu qələm sahibidir. Onun yalnız elə "Literaturnaya qazeta"-da dərc edilmiş onlarla məqalələrini, "Voprosı literaturı", "Literaturnoye obozreniye" kimi jurnallardakı nəzəri çıxışlarını xatırlamaq kifayətdir.

Elçinin üç romanı - "Mahmud və Məryəm", "Ağ dəvə" və "Ölüm hökmü" - yalnız milli romançılığımızın yox, ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbiyyatının ciddi və əhəmiyyətli nailiyyətləri hesab olunur və onlar bədii-estetik səviyyələri, qaldırdıqları sosial-ictimai problemlərin dərinliyi baxımından keçmiş sovet ədəbiyyatında yaranmış ən mükəmməl romanlar sırasındadırlar.

Misal üçün, "Ölüm hökmü" romanı təxminən 60 illik bir dövrün bədii salnaməsidir. Yazıçı həmin faciəvi və ziddiyyətli dövrlə bağlı həqiqətləri bütün kəskinliyi ilə demiş, sovet ictimai quruluşunun cəmiyyətə vurduğu mənəvi və maddi zərbələrin insan talelərinə təsirini dolğun bədii boyalarla ifadə etmişdir. Romanda həm 20-30-cu illərlə, həm də müasir dövrlə bağlı faktoloji sənədlilik, bədii təxəyyül və obrazlarla özünün üzvi vəhdətini tapmışdır.

Elçinin dramaturgiyası, son illərdə qələmə aldığı komediyalar Azərbaycan komedioqrafiyasını keyfiyyətcə yeni bir mərhələyə qaldırmış və milli sənətimizdə bədii-estetik hadisə olaraq "Elçin teatri"-ni yaratmışdır. Onun "Poçt şöbəsində xəyal", "Ah, Paris!.. Paris!..", "Mən sənənin dayınam", "Dəlixanadan dəli qaçıb, yaxud mənim sevimli də-

lim", "Mənim ərim dəlidir", "Qatil", "Şekspir" və s. kimi pyesləri yalnız Azərbaycanın deyil, xarici ölkələrin, o cümlədən Türkiyənin ən böyük teatrlarında uğurla səhnəyə qoyulmuşdur. Görkəmli tənqidçi Yaşar Qarayev yazırdı: "Elçin dramaturgiyamızda ilk dəfə olaraq xaosun, hərc-mərcliyin obrazını yaradır! Onların əsasında duran mənəvi-əxlaqi, ideoloji stereotiplərə, normativ düşüncə və rəftar tərzinə ən müasir, ayıq, oyaq ədəbi-estetik münasibət ifadə edir."

Elçinin "Tənqid və nəsr", "Klassik aşiq ədəbiyyatında "dünya" obrazı", Üzeyir Hacıbəyovun publisistikasını tədqiq və təhlil edən "Bəstəkarın vətəndaş sözü" monoqrafiyaları, eləcə də Azərbaycanın böyük şəxsiyyətlərinə - Bülbülə həsr edilmiş "Bül-bül", Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin lideri Məmməd Əmin Rəsulzadənin həyat və yaradıcılığında bəhs edən "Məmməd Əmin Rəsulzadə", yazıçı, siyasi-ictimai xadim Nəriman Nərimanovun yaradıcılığını və fəaliyyətini işıqlandıran "Nəriman Nərimanov", Cəfər Cabbarlının yaradıcılığını yeni aspektdən təhlil edən "Sənətkar və şəxsiyyət" monoqrafik çərçələri və s. kimi elmi əsərləri Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin son onillərdə əldə etdiyi nailiyyətlərin parlaq nümunələridir.

Onun son illərdə çap etdirdiyi son dərəcə orijinal "Ədəbi düşüncələr"-i böyük marağa səbəb olmuş və həm oxucular, həm də ədəbi ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

Elçinin ədəbi fəaliyyətində tərcümə də əhəmiyyətli yer tutur. Onun klassik yapon poeziyasından tərcümə etdiyi "Nərgizin bir-cə ləçəyi", qərb yazıçılarının hekayələrindən ibarət "Necə oldu ki, Pyer Duş məşhurlaşdı" kitabları, Molyerin "Skapenin kələkləri" və "Jorj Danden, yaxud aldanmış ər" komediyaları və s. oxucular və tamaşaçılar tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır.

Elçinin əsərləri rus, ingilis, fransız, alman, ispan, türk, macar, bolqar, ərəb, rumın, fars, çex, polyak, xorvat, gürcü, moldav, türkmən, özbək, qazax, tacik, serb və s. dillərə tərcümə edilmişdir. Yalnız elə bu faktı qeyd edək ki, Elçinin qardaş Türkiyədə 18 kitabı nəşr olunmuşdur.

Elçin bu gün ədəbi-mədəni mühitin formalaşmasında böyük rol olan hörmətli və nüfuzlu şəxsiyyətlərdən biridir. Onun həm dövletçiliklə, həm də bədii yaradıcılıqla bağlı fəaliyyəti bir-birini ahəngdar şəkildə tamamlamışdır.

Elçin hazırda yaradıcılığının ən dolğun çağını yaşayır və biz inanırıq ki, o, yeni-yeni əsərləri ilə ədəbiyyat xəzinəmizi daha da zənginləşdirəcəkdir.

Bəybala Ələsgərov,
tarix elmləri doktoru